

ULIKHET, PRODUKTIVITET OG UTSIKTER

-et knippe temaer fra LO-økonomene som bakgrunn for
Revidert Nasjonalbudsjett

1. Det går fortsatt bra med norsk økonomi, men den "mangler" 140 000 jobber
2. Produktivitet og kommisjon
 - a. Produktiviteten er høy og voksende
 - b. Kanskje likhet fremmer kompetanse og produktivitet?
3. Skattelette den store skillelinjen?
 - a. Hvor mye er en milliard?
 - b. Skattelette og statsstøtte til hjemmetjenester mot svart økonomi
4. Også OECD og IMF bekymrer seg for ulikhetene
5. Ukraina; hva kan det bety for norsk økonomi?

Mai 2014

Se også Samfunnsnotat nr 5 og 6 som utdypet bakgrunn.

1. DET GÅR FORTSATT BRA MED NORSK ØKONOMI, MEN DEN "MANGLER" JOBBER

Norsk økonomi hadde en noe svakere vekst i 2013 enn de to foregående år. Mye tyder på at denne tendensen vil fortsette også de neste 1-2 årene. Vi opprettholder et vekstanslag (BNP fastland) på 2 ¼ pst. i 2014, slik vi hadde i januar.

Det har vært nedgang i oljeprisen, noe som bidrar til at petroleumsinvesteringene antas å gå noe ned. På den annen side bidrar lavere kronekurs til å styrke industriens konkurransevne, og også en noe mer positiv utvikling hos våre handelspartnere gir bedre utsikter for norsk eksport.

Etter finanskrisen har veksten i privat forbruk vært relativt lav, samtidig som spareraten har økt. Dette har trolig sammenheng med at husholdningene har vurdert fremtiden som mer usikker, men også andre faktorer som pensjonsreformen, økt innvandring og økt netthandel kan ha bidratt. Husholdningenes forbruk ventes å ha en relativt moderat vekst i 2014, i likhet med etterspørselen fra næringslivet. Finanspolitikken antas å være noe mer ekspansiv enn i 2013.

Etter at arbeidsmarkedet svekket seg noe i 2013, har det så langt i år vært mer stabilt. Antallet sysselsatte målt ved SSBs arbeidskraftundersøkelse økte med 23 000 personer fra 1. kvartal 2013 til 1. kvartal 2014. Sesongjusterte tall viser at veksten kom i første halvdel av denne perioden. Samtidig økte befolkningen mer enn antall sysselsatte, slik at sysselsettingsraten fortsetter å gå ned. Andelen av befolkningen som er sysselsatt er nå 3,7 prosentpoeng lavere enn før finanskrisen. Det tilsvarer en "jobbangel" på 140 000 for å reetablere sysselsettingsraten fra den gang.

Også den målte arbeidsløsheten har holdt seg stabil så langt i 2014, etter en økning gjennom fjoråret. Ledighetsveksten har over tid vært særlig høy innen bygg- og anlegg, og personer med yrkesbakgrunn fra denne bransjen har også landets høyeste ledighetsnivå (5,4 prosent av arbeidsstyrken i april, ifølge registerbasert statistikk fra Nav).

Det er grunn til å vente fortsatt stor innvandring og sterk befolkningsvekst i 2014 og 2015. Kombinert med moderat vekst i sysselsettingen, gir dette en viss økning i arbeidsløsheten. Inkluderingsgraden kan fortsatt svekkes.

LO-økonomenes anslag for makroøkonomiske hovedstørrelser, 2014 og 2015

	Privat konsum	Brutto- invest. ¹⁾	BNP ¹⁾	Konsum- priser	Antall syssel- satte	Arbeids- ledighet ²⁾
2014	2¼	1½	2¼	2¼	¾	3¾
2015	3¼	3	2½	1½	¾	4

1) Fastlands-Norge

2) I prosent av arbeidsstyrken, målt med AKU

Den økonomiske veksten i verden økte siste halvdel av 2013, i hovedsak drevet av vekst i industrilandene. Fremvoksende økonomier bidrar likevel fortsatt med over 2/3 av den globale veksten. Nyere statistikk tyder på en noe lavere global vekst første halvdel i 2014.

USA hadde en BNP-vekst på 3 ¼ prosent siste halvdel av 2013. Det var en oppbremsing tidlig i 2014, dettes skyldtes blant annet den kalde vinteren. Ledighetsraten falt fra 6,7 pst. i mars til 6,3 pst. i april. IMF anslår veksten for 2014 og 2015 til 2 ¾ prosent. En mer moderat innstrammingspolitikk gjør at budsjettpolitikken bremser BNP-veksten mindre enn før. Federal Reserve fortsetter å stimulere økonomien ved å trykke penger og kjøpe statsobligasjoner, og det ventes fortsatt bedring i eiendomsmarkedet.

Eurosonen har hatt en svak økonomisk utvikling og høy arbeidsløshet. IMF anslår at veksten i eurosonen samlet sett vil være 1,2 prosent i 2014 og 1 ½ prosent i 2015. I Tyskland går det bedre, mens utviklingen ventes fortsatt å være svakere i de mange land med høy privat og offentlig gjeld. IMF venter en mer moderat innstrammingspolitikk og at budsjettpolitikken i mindre grad enn tidligere vil bremse BNP-veksten. OECD venter bare små endringer i arbeidsmarkedssituasjonen i eurosonen i 2014 og 2015; med en ledighetsrate på nær 12 prosent i 2014 og 2015.

Inflasjonen har særlig falt i land som har vært gjennom spesielt tøffe budsjettkutt, som Hellas, Irland, Portugal, Spania og Italia. Både IMF og OECD advarer om mulighet for deflasjon i flere land, noe som vil dempe vekstmulighetene og gjøre gjeldsbyrden enda tyngre.

IMF forventer at veksten holder seg rundt 7 ½ prosent i 2014-15 i Kina, en liten reduksjon sammenlignet med de to foregående årene. I fremvoksende økonomier gikk veksten noe opp i siste halvdel av 2013, og anslås å øke svakt videre til drøye 5 pst årlig.

2. PRODUKTIVITET OG KOMMISSJON

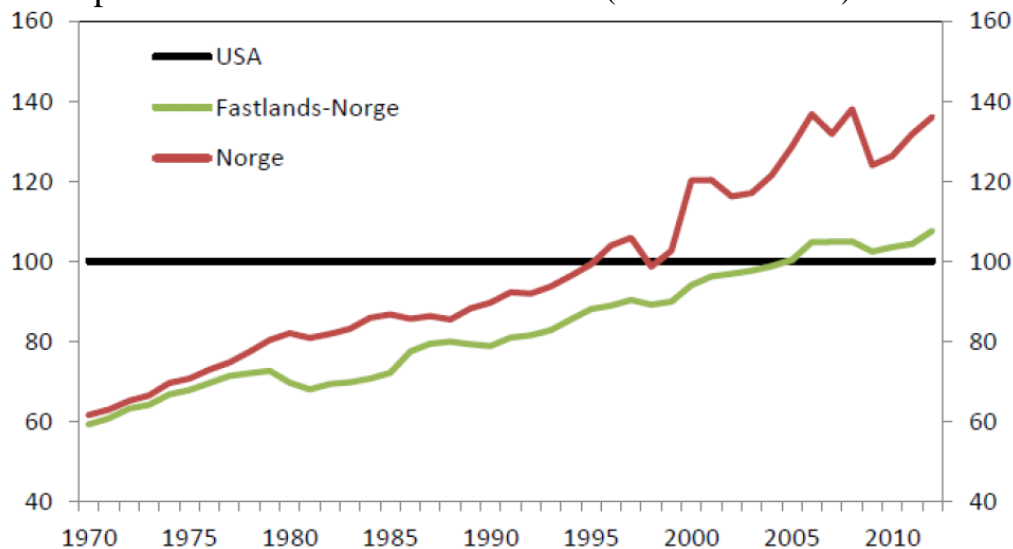
a) Produktiviteten er høy og voksende

Regjeringen satte 7. februar ned en Produktivitetskommissjon for å studere utviklingen i norsk produktivitet og senere komme med forslag til hvordan denne kan økes. Produktivtetsutviklingen er viktig for hvordan økonomi og levestandard utvikler seg. Det kan imidlertid være mange typer tiltak som en produktivitetskommissjon kan foreslå. Derfor er det grunn til å følge dens arbeid med oppmerksomhet.

I sitt første offentlige foredrag ga utvalgsleder, professor Jørn Rattsø et bedre bilde av den norske situasjonen enn det som er blitt formidlet av noen tidligere:

Jørn Rattsø (foredrag BI 14.april):

"Norsk produktivitet sakker ikke akterut" (OECD s database)

Denne figuren fra Produktivitetskommissjonen viser at Norge har hatt en langsiktig svært bra utvikling, også når vi holder oljesektoren utenfor¹. Etter å ha ligget klart under, er vi nå på samme høye nivå med denne målestokken (priskorrigert verdiskaping per timeverk).

Med unntak av finanskriseara har den også i nyere tid vært minst på linje med USAs når det gjelder utviklingstendens.

¹ Kun for Norge; USA er en mye større oljenasjon !

b) Kanskje likhet fremmer kompetanse og produktivitet?

Kompetanse er et svært sentralt tema i samfunnsdebatten og vil stå sentralt også i Produktivitetskommisjonens arbeid. Den "enkle økonomiforståelsen" av dette har ofte vært preget av omfanget av utdanning, insentiver og grad/evne til omstilling. Forskere mer rettet mot arbeidsorganisering og sosiale relasjoner har også sett at små sosiale forskjeller og høy grad av tillit bidrar til høy flyt av kunnskap og kompetanse, noe som er viktig for læring og innovasjon i et kunnskapssamfunn².

Slike effekter kan også understøttes gjennom hvordan lønnsdannelse og lønnsstruktur påvirker bredere læringsprosesser via arbeidslivet:

- Høyt minstelønnsnivå gir press for oppkvalifisering
- Moderat høylønnsnivå gir arbeidsgiver høy avkastning på å heve kompetanse og ferdigheter

I LOs Samfunnsnotat nr. 5 2014 utdyper vi bl.a disse perspektivene på produktivitet noe mer.

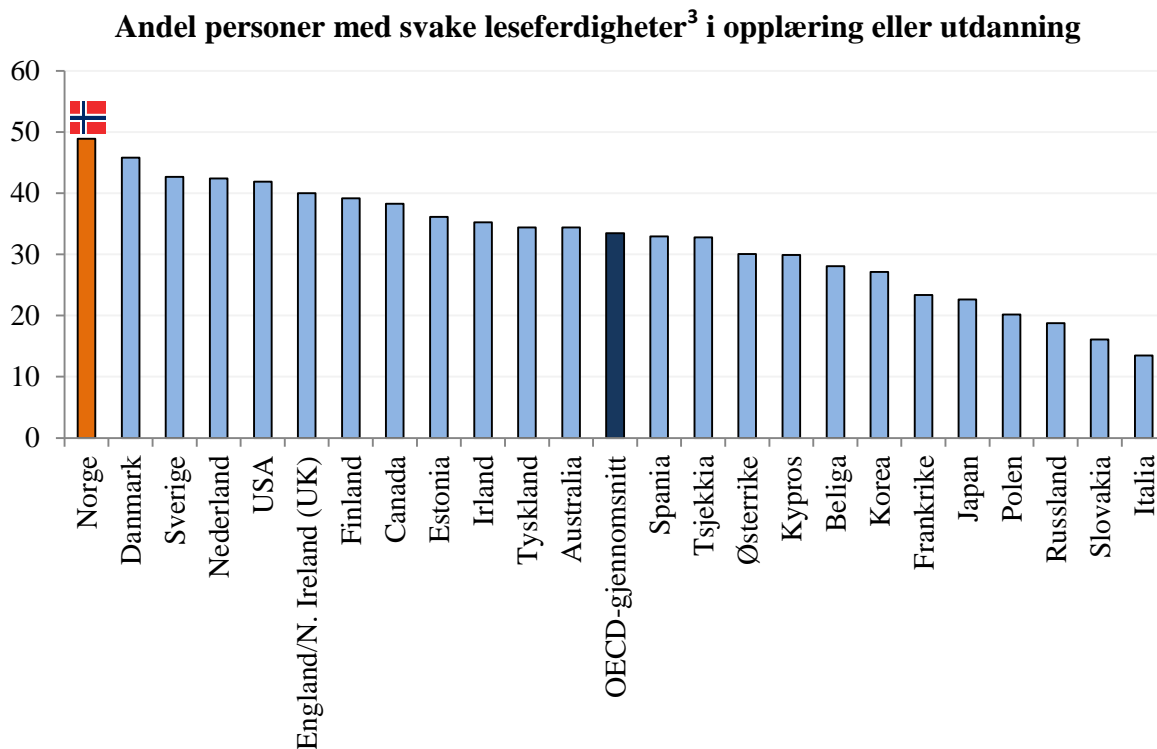
Mye læring på jobben i Norge

Tall fra OECDs undersøkelser av voksnes ferdigheter (PIAAC) synes å underbygge slike mekanismer. Det ser ut til at alle nivåer i virksomhetene i Norge inkluderes bedre i bedriftenes utviklingsarbeid enn i andre land.

Blant personer i Norge med målte leseferdigheter på laveste nivå har drøye halvparten deltatt i utdanning og opplæring i løpet av det siste året. Det er dobbelt så høyt som i gjennomsnittet av PIAAC-landene og høyest av alle. Andre nordiske land skårer også høyt. Dette kan indikere at de med svakere formelle kvalifikasjoner trekkes med i opplæring. Det kan ses i sammenheng med at både lønnsspredning og hirarki arbeidstakere imellom er mer moderat.

² Lundvall 2008

"Alle" lærer opp

Kilde:OECD PIAAC

Et relativt høyt lønnsnivå blant lavutdannede er videre viktig for produktivitet ved at det medfører effektiviserende omstillinger - vekk fra jobber med lav produktivitet. Flere undersøkelser bekrefter at Norge inngår blant land der det hyppig blir tatt i bruk nye teknologier eller prosesser på arbeidsplassen.

Små lønnsforskjeller gjør det også relativt billig for arbeidsgivere å bruke høyt utdannet arbeidskraft. Arbeidsgivere får også sterkere insentiver til å investere i opplæring⁴.

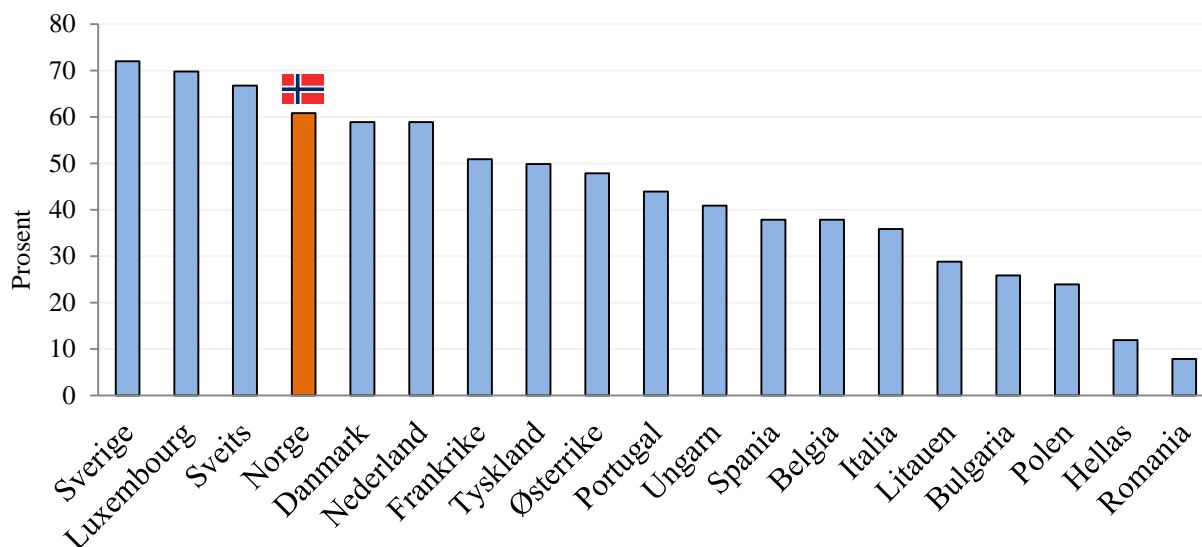
Små lønnsforskjeller kan således være medvirkende til at Norge, sammen med andre nordiske land, skårer høyt når det gjelder den voksne befolkningens deltakelse i ulike former for læring. Dette fremgår av tall som omfatter alle kompetansenivåer under ett.

³ Laveste nivå leseferdigheter i OECDs PIAAC-undersøkelse

⁴ Wiborg, Sandven, Skule 2011

Mange i opplæring generelt

Deltakelse i utdanning* og opplæring. 25-64 år 2012. Prosent.

Kilde: SSB, Adult Education Survey

* Opplæring omfatter kurs, seminarer og konferanser der opplæring er hovedmålet med deltakelse, samt planlagte perioder med organisert veiledning i arbeidssituasjoner, privattimer og forelesninger/foredrag som ikke inngår i en formell utdanning.

Det er også mindre forskjeller i deltakelse mellom kvinner og menn i de nordiske landene enn ellers. Norge hadde i 2012 vel 60 pst. deltakelse i utdanning eller opplæring (både blant kvinner og menn).

Svært mye av opplæringen har vært knyttet til jobb. Ni av ti deltakere oppga i 2012 at hele eller deler av opplæringen hovedsakelig var jobbrelatert. Åtte av ti arbeidstakere hadde tatt hele eller deler av opplæringen sin i betalt arbeidstid. Halvparten av de sysselsatte i alderen 22-66 år deltok i opplæring sammenliknet med 13 pst av de som ikke var sysselsatt⁵.

⁵ SSB Lærevilkårsmonitor

3. SKATTELETTE DEN STORE SKILLELINJEN?

a) Hvor mye er en milliard?

Den store endringen med den nye regjeringens statsbudsjett for inneværende år var 7 mrd i skattelette sammenliknet med Stoltenbergregjeringens opplegg. Fordelingen av disse lettelsene gikk mest i retning av de med høy inntekt, slik etterfølgende tall fra regjeringens egen proposisjon illustrerer.

Skattelett⁶ (eks arveavift) per person

Etter ca bruttoinntekt	Gjennomsnittlig endring i skatt
325 000	-100
375 000	-400
475 000	-900
1– 2 mill	-6 800
Over 2 mill	-39 000

Et beløp på 7 mrd i året tilsvarer omtrent halvdelen av statens samlede utgifter til barnetrygd. Og det er et inntektstap for staten som vil gjelde hvert år framover: 7 mrd i 2014, 7 mrd i 2015 osv. Om det kommer nye lettelser i 2015 av tilsvarende størrelsesorden vil skattetapet bli 14 mrd dette året.

For å få begrep om hva en milliard betyr, kan vi lage en femmer- meny som ser slik ut (i runde tall):

1 mrd = 1 000 millioner = 1000 sykehjemsplasser

1 mrd = 1 000 millioner = 1 måned bompengefri i hele landet

1 mrd = 1 000 millioner = 6 000 barnehageplasser*

1 mrd = 1 000 millioner = 10 000 tiltaksplasser for arbeidsledige

1 mrd = 1 000 millioner = 2 000 stillinger i politiet

*Det offentlige bidrag

⁶ Tabellen viser gjennomsnittlig endring i skatt for alle personer som er 17 år og eldre.

b) Skattelette og statsstøtte til hjemmetjenester mot svart økonomi

Skattelette kan også benyttes som alternativ til statlig tilskudd for å fremme visse aktiviteter og formål. Regjeringspartiene har formulert seg som om noe av den planlagte skatteletten kan komme på denne måten. I LOs Samfunnsnotat nr.6 2014 redegjør vi mest for svenske erfaringer på området med tanke på en norsk virkelighet. Vi påpeker at Norge allerede en begrenset særordning for slike tjenester.

Det står i regjeringens plattform at den vil: «Utrede gevinster og konsekvenser av et ROT-fradrag». ROT (rehabilitering, oppussing og tilbygg) ble utredet i 2009 i Norge av Skatteunndragelsesutvalget (NOU 2009: 4). Det kom med flere forslag mot svart kontantøkonomi og svart arbeid. Flertallet på 13 av 15 gikk imidlertid imot å innføre fradrag for oppussing og mente tiltaket ville ha begrenset effekt på svart arbeid.

Hovedbildet av svenske erfaringer er at slike tiltak kan ha tilsiktet effekt mot svart arbeid, særlig på kort sikt. Omgåelsesproblemer og kontrollbehov mot misbruk er imidlertid en stor utfordring ved slike ordninger og ordningene kan bli krevende å bygge ned dersom konjunkturpåvirkning er hovedhensikten. Virkningen på samlet sysselsetting er usikker de og gir betydelig skattetaap fordi allerede beskattet aktivitet blir skattefri.

En ordning med skattefradrag har mye likhet med en statlig tilskuddsordning. Skattefradraget virker på samme måte som en utgift for staten. I stedet for å påta seg en utgift gir staten avkall på en inntekt den i utgangspunktet skulle motta i form av ev skatt. Begge har karakteren av å premiere det å opptre lovlydig.

Parallellen til statstilskudd fremkommer ved at staten faktisk foretar en utbetaling i dette skattearrangementet i Sverige, gjennom "fakturaordningen". Husholdet betaler selv bare halve beløpet til tjenesteyteren. Deretter sendes fakturaen til skattemyndighetene som utbetaler resten av beløpet direkte til f eks entreprenør eller renholdsfirma.

Forskjellen på en ordning med skattefradrag (f.eks. ROT) sammenliknet med annen statsstøtte kan være:

- Det virker mindre sosialt fordi det avskjærer de med lav eller ingen skattbar inntekt
- Den blir mer personrettet, slik at hushold med barn og andre uten inntekt får mindre enn de med flere høyinntektstakere.
- En tilskuddsordning kan generelt målrettes bedre f eks ved å gi kun en ramme per hushold

Den svenske ordningen er begrenset til de som eier bolig. En stor gruppe (leiere) vil da falle utenfor; grupper som ofte også har lavere inntekter (studenter, pensjonister, trygdede) enn de som eier bolig. Også de som benytter ordningen har en høyinntektsprofil.

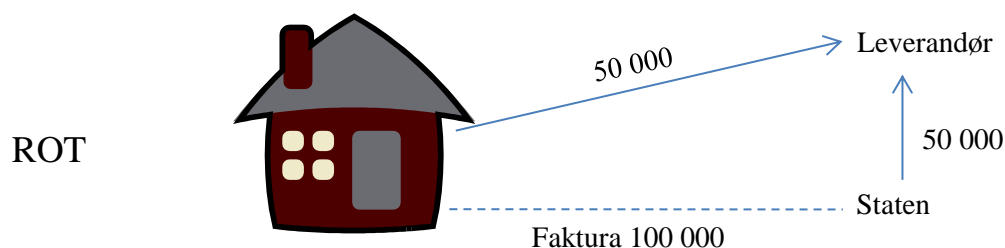
I Norge er boligeiere allerede sterkt favorisert i skattesystemet; en viktig driver for våre høye boligpriser.

Sverige har over lang tid hatt (ROT) for å redusere svart arbeid og/eller påvirke sysselsettingssituasjonen. Begrunnelsen for ordningene har variert over tid og mellom de politiske partier og andre aktører. Det startet med konjunkturmessige hensyn (i 1993) med et ønske om å stimulere sysselsetting og aktivitet. Senere har begrunnelsen i større grad vært hensynet til å begrense svart arbeid. Ettersom ordningene består over tid, etablerer de seg som mer permanente innslag i skattesystemet. I 2007 innførte Sverige også et RUT-fradrag (Rengjøring, Underhåll, Tvatt) i skatten på 50 pst. ved leie av arbeid i hjemmet. Skattereduksjonen ROT og RUT har samlet maksgrense 50 000 per år per eier, 100 000 for to som bor sammen.

I den svenske ordningen kan hver person i husholdet ha en oppdragsutgift på (maksimalt) 100 000 kroner per år og få skattefradrag på 50 000 kroner. Dette betyr at boligeier bare betaler halvparten av den hvite prisen, for arbeid til renhold, oppussing og ombygging i egen bolig/fritidsbolig. Resten dekkes gjennom fradrag i skatten.

ROT/RUT-ordningene likner på statstilskudd

Hjemmetjeneste

Kunden betaler halvparten til firma og sender faktura til staten.

4. OGSÅ OECD OG IMF BEKYMRE SEG FOR ULIKHETENE

OECD og IMF fokuserer i økende grad på inntektsulikhet som et stort problem. For lav skatt på de rikeste er en viktig del av problemet. Arveavgift og formuesskatt kan være en del av løsningen.

Mens forrige regjering økte progressiviteten i skattesystemet har den nye regjeringen fjernet arveavgiften, og vil også fjerne formuesskatten, som er en av de mest treffsikre skattene på de rikeste.

I en rapport om topp-inntekter og beskatning, "Focus on Top incomes and Taxation in OECD countries: Was the crisis a game changer?" fra mai 2014 peker OECD på at fra 1980 til 2012 økte inntekt før skatt i USA for den 1 prosenten med høyeste inntekt fra 8 pst. av samlet inntekt til 20 pst. Det var også kraftige økninger i andre anglo-saxiske land. I Norden var økningen mindre. I Norge, Sverige og Finland er andelen økt fra rundt 5 pst. til 7-8 pst. I Danmark og Nederland er andelen rundt 6 pst.

I perioden 1975-2007 hadde den 1 prosenten med høyest inntekt 47 pst. av samlet vekst i inntekter før skatt i USA, 37 pst. i Canada og over 20 pst. i Storbritannia og Australia. I Norden og en del andre europeiske land er denne økningen 10 pst. og under.

De økte forskjellene i OECD skyldes ikke bare økte kapitalinntekter, men også at lønnsforskjellene øker kraftig.

OECD peker på at omlegging av skattesystemet har vært et viktig bidrag til økte forskjeller før skatt. Tidligere progressive skatter på arv og inntekt bidro til å redusere inntektsandelen til høyinnteksgruppene mellom 1920 og 1970. Nå er disse skattene kraftig redusert.

Marginalskatt var minst 70 pst. i halvparten av OECD-landene midt på 1970-tallet. Nå er marginalskatten halvert i mange land. Gjennomsnittet i OECD er redusert fra 66 pst. i 1981 til 51 pst. i 1990 til 41 pst. i 2008.

OECD skriver: "Den betydelige reduksjonen i øverste skattesatser i inntektsskatt for personer som har skjedd i nesten alle OECD-land de siste tre tiårene har vært nært forbundet med økende andel inntekt for de med høyest inntekt. Nedgangen i de øverste satsene gir en reduksjon i skattebyrden for de med høyeste inntekter og øker dermed deres inntekt etter skatt. Høyere disponibel inntekt gjør det lettere for individer å spare og akkumulere kapital som deretter øker inntekten deres ytterligere."

IMF beskriver behovet for å bedre offentlige finanser i industrilandene både gjennom skatteøkninger og gjennom utgiftskutt. De har pekt på at en kan øke de øverste skattesatsene for å øke skatteinntekter (dvs. ingen Laffer-kurve effekt).

I Fiscal Monitor October 2013: Taxing Times, skriver IMF at: "I mange utviklede land synes det å være rom for å øke skatteinntektene fra toppen av inntektsfordelingen (og i noen tilfeller å sikre en ikke uvesentlig andel av behovet for justering) om en ønsker dette. Og det er sterke argumenter i de fleste land, både utviklede land og utviklingsland, for å kreve inn vesentlig mer inntekt fra eiendomsskatt (selv om dette best skjer når eiendomsmarkedene er rimelig i balanse). *I prinsippet kan skatter på formue også gi betydelig inntekspotensial til relativt lavt effektivitetstap (vår utheving)*"

OECD peker i mai 2014 på en rekke ulike tiltak, bl.a. å gå gjennom ulike typer formuesskatt, slik som arveavgift. Thomas Piketty som har skrevet boka "Kapital i det tjudeførste århundre" argumenterer sterkt for arveavgift og høye formuesskatter for å bryte trenden mot stadig økende konsentrasjon av formue.

OECD og IMF tidligere har argumentert for skatteutt, bl.a. fordi det gir insentiver til å spare eller å jobbe. Mange økonomer har hevdet at fordi inntektsulikhet kan øke samlet sparing, øker det økonomisk vekst. Nå er det i økende grad fokus på problemer som skatteutt gir for inntektsfordelingen og for statsfinansene. Det er en økende litteratur som peker på at økt ulikhet gir en rekke problemer, svekker framgang og investeringer i helse og utdanning, reduserer politisk stabilitet, reduserer sosialt samhold i det å møte økonomiske kriser.

I IMF er det de siste årene blitt laget flere analyser av slike problemstillinger. I rapporten "Inequality, Leverage and Crisis" fra 2010 ble det pekt på at økende ulikhet i USA kan ha forsterket finanskrisen. Svak inntektsvekst for de mange, og mye for de få, innebar at de mange boligeierne lånte betydelige beløp fra de rike for å finansiere og refinansiere bolig i stedet for å finansiere og nedbetale gjennom løpende inntektsvekst. Høy boliggjeld forverret krisen.

I en IMF-studie fra februar 2014, "Redistribution, Inequality and Growth" studeres sammenhengen mellom økonomisk vekst og inntektsulikhet både før og etter skatt/omfordeling basert på et nytt, svært omfattende datamateriale. Studien kommer til at ulikhet er negativt for økonomisk vekst, og at omfordeling gjennom skattesystemet gjennomgående bidrar positivt til økonomisk vekst.

5. UKRAINA; HVA KAN DET BETY FOR NORSK ØKONOMI?

Situasjonen i Ukraina preger nyhetsbildet og oppfattes som en trussel mot verdensfreden. Det kan også være verdt å reflektere litt over at Ukraina-situasjonen kan få en spesiell betydning for Norge via vår rolle som stor eksportør av gass til Europa.

Andel av gasseksport til EU

Russland	25%
Norge	25%

Naturgass har fått en stadig større betydning for Norge både i total økonomien og sammenliknet med olje. I 2000 nådde oljeproduksjonen en topp på 181 mill. Sm².

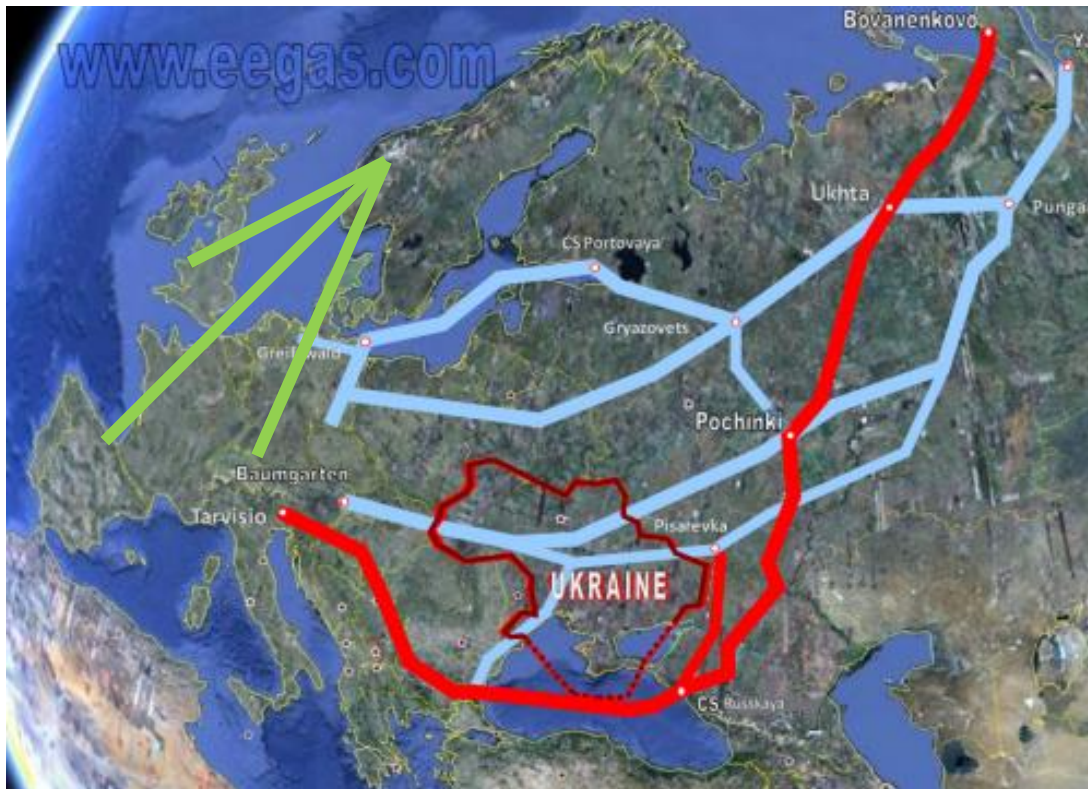
I 2013 var produksjonen mer enn halvert til 85 mill. Sm² og tilbake på 1990-nivå. I 2000 var gassproduksjonen under 50 mill. Sm². I 2013 var eksporten mer enn doblet til 107 mill. Sm². Mens over halvparten av opprinnelige reserver i norske felt var olje, er nå 2/3 av gjenværende reserver naturgass.

Norsk eksport i 2013

Olje	280 mrd.
Naturgass	240 mrd.
Samlet eksport	930 mrd.

Ukraina betyr mye

Situasjonen for norsk gassproduksjon kan endre seg etter hvordan Ukraina-krisen endrer energibildet i Europa. Russland har vært den viktigste leverandøren av gass til det vest-europeiske markedet, og Ukraina er et viktig transitland. Ukraina har tradisjonelt fått gass for betydelig lavere pris enn det som eksporteres videre. Likevel skylder landet Russland penger for denne importen. I følge det russiske gasselskapet Gazprom er gjelden nå kommet opp i 20 mrd. kr. Det var blant annet en bedre gassavtale som var en del av grunnlaget for at tidligere president Janukovitsj valgte nærmere samarbeid med Russland framfor å undertegne på en samarbeidsavtale med EU. Tidligere har betalingskonflikter mellom Russland og Ukraina ført til stans, eller trussel om stans i gassleveransene videre til Europa.

Prisene på gass spratt opp midt under Krim-krisen. Europa er imidlertid mindre avhengig av import gjennom Ukraina enn tidligere fordi det er blitt utbygget ny gassinfrastruktur utenom Ukraina til Europa. Vinteren 2014 har også vært mild, slik at det har vært store lagre av gass i Europa. De langsiktige utviklingstrekkene er viktigere.

Ukraina importerer mesteparten av gassen sin fra Russland gjennom rørledninger. Landet har betydelige egne ressurser, men vil miste en del av disse ved tapet av Krim-halvøya og tilhørende områder i Svartehavet.

Mange land ønsker å trappe ned på russisk gass grunnet forsyningssikkerhet. Polens president har foreslått at det dannes et europeisk gassinnkjøpsmonopol, stikk i strid med EUs politikk hittil som har gått ut på å svekke nasjonale monopoler. En stor nedbygging av russisk gassimport vil være svært kostbart, da det krever ny infrastruktur og opptrapping av kostbar LNG-import. Russland vil også kunne være villig til å redusere prisene for å beholde markedet. Krisen vil trolig gi økt aksept for satsing på skifergass i Europa. Usikkerhet om gassleveranser kan også lede til mer satsing på fornybar energi og i verste fall mer kull.

Også norsk gass vil framstå som mer attraktivt. Muligheten for økt eksport fra Norge er trolig begrenset, og vil kreve enda høyere gasspriser enn det vi ser i dagens marked, da det krever utbygging av infrastruktur lengre nord. Allerede i

dag er det stor skepsis til vedtatte gassprosjekter som krever meget høy gasspris i mange år på grunn av høye transportkostnader.

Det har tidligere vært en diskusjon om Norge kan høste en prispremie i form av høyere gasspris enn andre på grunn av høy leveringssikkerhet. Det er tvilsomt om en slik premie vil la seg realisere, og det vil kunne være strid med gjeldende regelverk i EUs gassdirektiver. Imidlertid kan EU endre politikk og gå mer i retning av langsiktighet i markedet ut fra hensyn til forsyningssikkerhet. Norge bør ikke la seg friste til å bygge ut dyre gassprosjekter på bakgrunn av en usikker forventning om høyere pris på norsk gass. Om politikken går i "polsk retning" kan det skapes økonomiske forutsetninger for gassutbygging og infrastruktur lengre nord på sokkelen med langsiktig bindende salgavtaler som sikrer økonomien i slike prosjekter.

Utviklingen framover

På grunn av utviklingen i markedet ligger prisene på gass i langsiktige kontrakter over spot-prisen. Det er et press nedover på gassprisene. Både utviklingen i USA og den lave kvoteprisen i EU-ETS bidrar til dette. Dersom kommisjonens forslag når det gjelder kvotemarkedet blir gjennomført, vil det klart bedre situasjonen for gass. Hvis konflikten mellom Russland og Vesten blir langvarig eller forverres, vil EU redusere import av russisk gass betydelig. Samlet bruk av gass vil trolig reduseres, men gassprisen vil trolig øke. Den samlede virkningen for Norge er usikker, men gass fra Norge vil framstå som mer attraktivt. For Norge vil det trolig være lettere å opprettholde de høye prisene vi allerede får på langsiktige kontrakter.

Lavere gasspriser i USA gir stor eksport av kull til Europa til lave priser. Dette gjør det mer lønnsomt å bruke kull i stedet for gass i Europa.

Det er usikkert om en vil få gasseksport fra USA til det europeiske markedet. Eksport av gass i rør er forbudt. Eksport ved LNG er kostbart, og det er også stor politisk motstand internt i USA mot gasseksport i form av LNG.

Hovedpunkter

Gassavbrudd gir et sjokk på kort sikt, men vil trolig få begrenset betydning nå, siden gass er mest nødvendig til oppvarming og strøm og det fins reserver og alternativer. Dette kan lett skje ved en eskalering av konflikten. Hvis russisk oljeeksport stanses for en periode kan det få større virkninger på verdensøkonomien gjennom et nytt oljeprissjokk, som kan bety et alvorlig tilbakeslag. Dette er dog lite sannsynlig.

Ukraina-krisen styrker Norge som gassleverandør. Presset mot Statoils og Norges langsiktige kontrakter kan avta og kanskje snu, og nye prosjekter lengre nordover kan bli aktuelle hvis EU legger økende vekt på leveringssikkerhet.

Gassprisen betyr mye. En prisøkning på 25 pst eller 50 øre/Sm³ svarer til 50 mrd. kr. per år, og mesteparten tilfaller statskassa. På lengre sikt vil Russland bygge nye forbindelser selv om dette ikke er økonomisk nødvendig, fordi landet har store interesser i å bli betraktet som sikker gassleverandør. Skifergass, kull og fornybar energi kan bli mer aktuelle alternativer om gassprisene øker.

NOEN TALL I (noe usikker) SAMMENLIGNING

			
	NORGE	Russland	Ukraina
Landareal (1000 km ²) ¹⁾	385,3	17098,2	603,6 (inkl. Krim)
Befolkning (Mill.) ¹⁾	5,1	142,9	45,4 (inkl. Krim)
BNP (mrd. USD), 2013 ¹⁾	511	2118	178
BNP per innbygger, PPP, 2012, USA=100 ²⁾	128	46	14
BNP-vekst (%), 2013 ¹⁾	0,8	1,3	0,05
Inflasjon (KPI), %, 2013 ¹⁾	2,1	6,8	-0,3
Arbeidsledighet (%), 2013 ¹⁾	3,5	5,5	7,4
Sysselsettingsandel (alle 15+), 2012 ²⁾	63,4	60,0	54,6
Sysselsettingsandel (Kvinner 15+), 2012 ²⁾	59,8	54,1	49,1
Offentlig budsjettbalanse (% BNP), 2013 ¹⁾	11,1	-1,3	-4,5
Offentlig nettogjeld (% BNP), 2013 ¹⁾	-201,9	-	38,8
Driftsbalanse (% BNP), 2013 ¹⁾	10,6	1,6	-9,2
Helseutgifter (% BNP), 2012 ²⁾	9,0	6,3	7,6
Offentlig andel i helseutgifter (%), 2012 ²⁾	85,1	61,0	54,9

¹⁾ Datakilde: IMF

²⁾ Datakilde: Verdensbanken